

Резюме

Козаченко В. М. Революційна правосвідомість: темпоральні виміри.

У статті на прикладі колишнього СРСР та радянської України розглядаються питання ролі правосвідомості як регулятора суспільних відносин у період трансформаційних змін соціально-економічного ладу. Зокрема, аналізу піддаються перші роки існування радянської влади, коли на зміну законодавству царської Росії прийшла революційна доцільність як результат дії комуністичної правосвідомості. Наголошується, що в цей час остання офіційно проголошувалась як джерело права у разі відсутності тієї чи іншої норми в чинному тоді законодавстві. Разом із тим зазначається, що в умовах стабільного розвитку правосвідомість в єдності з правовими нормам органічно включені в механізм нормативного регулювання суспільних відносин. Робиться висновок, що внаслідок особливостей історичного моменту революційна правосвідомість відіграла (хоча й короткочасно) роль одного з провідних джерел права.

Ключові слова: революційна правосвідомість, джерело права, механізм правового регулювання.

Резюме

Козаченко В. М. Революционное правосознание: темпоральные измерения.

В статье на примере бывшего СССР и советской Украины рассматриваются вопросы роли правосознания как регулятора общественных отношений в период трансформационных изменений социально-экономического строя. В частности, анализу подвергаются первые годы существования советской власти, когда на смену законодательству царской России пришла революционная целесообразность как результат действия коммунистической правосознания. Отмечается, что в настоящее время последняя официально провозглашалась как источник права в случае отсутствия той или иной нормы в действующем тогда законодательстве. Вместе с тем подчеркивается, что в условиях стабильного развития правосознание в единстве с правовыми нормами органично включены в механизм нормативного регулирования общественных отношений. Делается вывод, что вследствие особенностей исторического момента революционное правосознание сыграло (хотя и кратковременно) роль одного из ведущих источников права.

Ключевые слова: революционное правосознание, источник права, механизм правового регулирования.

Summary

Kozachenko V. Revolutionary consciousness: the temporal dimension.

In the article on the example of the former USSR and Soviet Ukraine considers the questions of the role of justice as a regulator of social relations in the period of transformation of the socio-economic system. In particular, the analysis focuses on the early years of Soviet power, when to change the law and Soviet Ukraine considers the questions of the role of justice as a regulator of social relations in the period of transformation of the socio-economic system. In particular, the analysis focuses on the early years of Soviet power, when to change the law of tsarist Russia came revolutionary expediency as a result of Communist consciousness. It is noted that currently the last officially proclaimed as a source of law in the absence of one or another rule then enacted legislation. However, it is noted that in the conditions of stable development of the sense of justice in unity with legal norms organically included in the mechanism of legal regulation of social relations. It is concluded that due to the specific historical moment of revolutionary consciousness played (albeit briefly) the role of one of the leading sources of law.

Key words: revolutionary consciousness, the source of law, the mechanism of legal regulation.

Отримано 8.10.2014

УДК 340.15

М. В. ЧУБАТА

*Марина Валеріївна Чубата, асистент кафедри
Київського національного університету імені
Тараса Шевченка*

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЗУНР: ДО ПИТАННЯ ПРО АВТЕНТИЧНІ
ТА НЕАВТЕНТИЧНІ ТЕКСТИ «ТИМЧАСОВОГО ОСНОВНОГО ЗАКОНУ»
ВІД 13 ЛИСТОПАДА 1918 РОКУ**

Для успішної роботи істориків права при дослідженні законодавства надзвичайно важливим є використання автентичних текстів документів. На жаль, ми змушені констатувати факт, що цього принципу дотримуються далеко не всі дослідники. Так, аналізуючи літературу, присвячену конституційному законодавству Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), ми звернули увагу на одну прикру неточність. У сучасних збірниках законодавчих актів, хрестоматіях з історії України та історії держави і права України при передруках «Тимчасового Основного закону про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії», ухваленого Українською Національною Радою 13 листопада 1918 р., п'ятий артикул носить назву «Герб і прапор», проте в ньому сказано лише про герб ЗУНР і державну печатку і жодного слова про прапор. Складається враження, що назва артикулу не відповідає його назві. Більше того, одні дослідни-

ки, коментуючи цей артикул, обмежуються лише характеристикою герба та печатки, а інші подають інформацію і про прапор. Наприклад, І. Нагаєвський у своїх коментарях п'ятого артикулу, посилаючись на публікацію закону в книзі М. Лозинського (Відень, 1922 р.), зазначає, що «гербом ЗУНР Республіки є золотий лев на синьому полі, а державна печатка має довкруги гербу напис: Західньо-Українська Народня Республіка»¹. В. Іванов вказує, що в цьому документі «містяться важливі положення про герб (золотий лев на синім полі) та державну печатку»². Зовсім лаконічно коментують цей артикул, посилаючись на текст закону у книзі А. Слюсаренка і М. Томенка (1993 р.), В. Кульчицький та В. Румянцев: «5) гербом ЗУНР є золотий лев на синьому полі»³, принагідно зазначимо, що ідентичний коментар знаходимо і в монографії В. Румянцева⁴. А от в книзі Б. Тищика і О. Вівчаренка, виданій ще в 1993 р., вперше зустрічаємо коментар і про герб, і про прапор: «Гербом ЗУНР був затверджений золотий лев на синьому полі, повернений в свою праву сторону, а прапором – синьо-жовтий прапор»⁵. Такий же коментар цього закону вмістив Б. Тищик і до «Довідника з історії України», а згодом і до підручника з викладом академічного курсу історії держави і права України⁶. А от коментарі дисертантів М. Кобилецького, що «прапором ЗУНР встановлювався синьо-жовтий прапор»⁷ та І. Лісної, яка підкреслила, що «було затверджено прапор – традиційний синьо-жовтий»⁸ спочатку викликали у нас здивування, адже як можна коментувати те, чого насправді в тексті закону взагалі немає.

Проте, як виявилось згодом, ці дослідники, як до речі і Б. Тищик, мали всі підстави для таких коментарів, бо користувалися автентичними текстами закону, на відміну від *десятиків інших авторів (виділення зроблено на підставі пошукової роботи та власних підрахунків – М. Ч.)*, для досліджень яких при передруці документа характерне не лише неадекватне текстове відтворення «Тимчасового Основного закону про державну самостійність українських земель бушшої Австро-Угорської монархії», ухваленого 13 листопада 1918 р., а й сумнівність коментарів окремих його положень.

Справа в тому, що використання хронологічного та ретроспективного методів, а також текстологічного методу роботи з джерелами дозволило нам при дослідженні публікацій «Тимчасового Основного закону...» в офіційних друкованих виданнях і українській пресі 1918 р. та їх зіставленні з подальшими передруками закону в збірниках документів, хрестоматіях, тематичних збірниках з додатками документів та в інших виданнях, з'ясувати, що текст п'ятого артикулу закону відрізняється від оригіналу.

Нами встановлено, що серед збірників документів та монографічних досліджень, текст яких супроводжувався публікацією значної кількості документальних джерел, найпопулярнішою за індексом цитування в період до 1991 р. була книга М. Лозинського «Галичина в рр. 1918 – 1920»⁹, а з 1991 р., тобто в умовах незалежності України – «Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали»¹⁰, «Конституційні акти України 1917–1920. Невідомі конституції України»¹¹, а на третьому місці – знову монографія М. Лозинського.

Зіставивши тексти закону, який друкували «лідери» за індексом посилань, приходимо до висновку, що всі їхні тексти «Тимчасового Основного закону...» ідентичні – всі з купюрами, тобто такі, в яких у п'ятому артикулі вилучено одне з ключових положень: «державний прапор є синьо-жовтий». Більше того, збірник науковців діаспори та зазначений вище збірник документів, підготовлений київськими дослідниками, при передруці цього закону посилаються саме на монографію М. Лозинського (Відень, 1922), в якій надруковано текст цього закону. Отже, ланцюжок замкнувся – саме монографія М. Лозинського стала тим виданням, в якому вперше було надруковано досліджуваний нами закон з купюрами. Майже сто років ця публікація служила витоком для подальшого цитування, копіювання та тиражування цього неадекватного текстowego відтворення «Тимчасового Основного закону...» і, на жаль, продовжує здійснювати цю негативну місію ще й тепер, про що красномовно свідчить тематична хрестоматія «Українська революція», рекомендована Міністерством освіти і науки України книга М. Томенка «Історія української Конституції», розрахована на студентів, науковців, політиків, та багато інших видань¹², у тому числі й навчальних посібників¹³. Це стосується навіть такого фундаментального дев'ятитомного видання, як «Тисяча років української суспільно-політичної думки»¹⁴, укладачі якого запозичили текст закону з того ж таки видання монографії М. Лозинського (Відень, 1922). Необхідно наголосити, що з усіх наявних на сьогодні хрестоматій з історії України та історії держави і права України, збірників законів, документів та матеріалів лише у другому томі п'ятитомного документального видання, присвяченого ЗУНР, укладачами вміщено автентичний текст «Тимчасового Основного закону...»¹⁵ з посиланням на офіційне видання 1918 р.¹⁶, в усіх інших виданнях – «скорочений» текст. На жаль, не відстежили цієї майже сторічної «фальшивки» і науковці флагмана вітчизняної історико-правової науки – Інституту держави і права ім. В. М. Корецького – І. Кресіна та О. Батанов, упорядковуючи збірник документів зовсім недавно, у 2011 р.¹⁷

У зв'язку з цим, загадкою залишається відповідь на питання, чи це була прикра технічна помилка при написанні книги у 1922 р., чи М. Лозинський не сприймав синьо-жовтої символіки ЗУНР і саме в такий спосіб виразив свій протест. Адже використання історико-порівняльного методу та текстологічного методу роботи з джерелами при дослідженні законодавства дає нам підстави констатувати, що при публікації у 1918 р. «Тимчасового Основного закону...» в «Збірнику законів, розпорядків та обіжників», як офіційному друкованому виданні ЗУНР, а також в газеті «Діло» одне з ключових положень п'ятого артикулу закону, що «державний прапор є синьо-жовтий» в обох перших оприлюдненнях цього акта було наявним¹⁸. Крім цього, автентичні тексти закону також повністю, без купюр були надруковані ще у 1920 р. в монографіях Д. Долинського¹⁹ та О. Мегаса²⁰. Однак всі ці видання, на жаль, стали недоступними для дослідників, на відміну від популярної в ті часи в діаспорі монографії М. Лозинського. Можливо, світло на це питання зможе пролити більш ґрунтовне вивчення наукового доробку М. Лозинського, виданого як у діаспорі, так і за радянської доби, після його повернення з еміграції в Україну.

Підводячи підсумок зазначимо, що досить доречною для цієї ситуації є констатація відомого джерелознавця В. Великого, яка, на наше переконання, повинна стати правилом для кожного дослідника: «Необхідно відзначити, що пріоритетний характер використання джерел з означеної проблеми мають ті, які опубліковані насамперед в офіційних друкованих виданнях органів державної влади та управління ЗУНР. Це пояснюється не лише тим, що вони видавались в час функціонування самої держави, а й тому, що їх текстовий зміст є найбільш точним, оскільки він, за загальноприйнятими принципами джерелознавчої науки, є автентичним»²¹. Вважаємо, що це повинно стати аксіомою і для видавців, і для науковців.

На завершення розглянемо ще одне дискусійне та малодосліджене питання, що стосується авторства «Тимчасового основного закону...». В одній зі своїх найновіших публікацій Д. Яневський зазначає, що до цього часу питання про авторство Основного закону ЗУНР не з'ясовано: є точка зору, що авторство належить П. Філясу, а за іншою – колективу авторів: Митрополиту Андрею, єпископам Й. Коциловському, Г. Хомишину та о. П. Філясу, які перебували тоді в Перемишлі²². Є й інші точки зору, наприклад О. Павлишин, аналізуючи діяльність П. Філяса як члена УНРади, зазначає, що він був одним з авторів Закону «Про вибори до Сейму ЗОУНР», але про причетність до авторства інших законодавчих актів ніяких даних не подає²³. У Вікіпедії в статті «Філяс Платонід Петро» при перераховуванні його заслуг наголошується, що він «один із авторів Конституції ЗУНР», а дещо нижче в «Короткому життєписі» зазначається, що П. Філяс – «член Української Національної Ради ЗУНР – ЗОУНР. Один з авторів Закону «Про вибори до Сейму ЗОУНР»²⁴. Таку ж інформацію знаходимо і у статті, підготовленій прес-службою народного депутата Р. Ілика на основі зареєстрованого у Верховній Раді України проекту постанови № 4817 «Про відзначення 150-ліття від дня народження українського церковного та громадсько-політичного діяча у Галичині отця Платоніда Філяса» від 06.05.2014 р.²⁵. У той же час знаходимо також й інформацію, що П. Філяс «є одним із творців Української Центральної Ради (УЦР)»²⁶. Вона продубльована також і в іншому виданні²⁷. А вже через місяць у новій статті, присвяченій П. Філясу, І. Чава виокремлює вже спеціальний підрозділ своєї публікації, назвавши його «Творець Української Центральної Ради»²⁸, де, до речі, вказує на чотирьох розробників «Тимчасового основного закону...»: «підготовлений він був митрополитом Андреем, єпископами Й. Коциловським, Г. Хомишином та о. П. Філясом». Вершиною творчості історика (!) І. Чави стала написана ним «історична довідка» до ювілейної статті, присвяченої П. Філясу в журналі «Місіонар. Український християнський часопис»²⁹, де автор подає таку інформацію: «Законодавча діяльність: один із творців Української Центральної Ради (далі УЦР). Першим законом, що прийнятий УЦР став «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії» одним із авторів є о. П. Філяс. Будучи членом УНР о. П. Філяс працює над проектом конституції української держави. Один із авторів Закону «Про вибори до Сейму ЗОУНР». А далі, в підрозділі «Творець Української Центральної Ради» І. Чава зазначає, що «у Львові 18–19 жовтня зібралися члени Установчих зборів, які утворили Українську Національну Раду та проголосили утворення Української Держави. Серед творців були й три василіяни: митрополит Андрей Шептицький, Перемиський єпископ Йосафат Кициловський (*правильно Коциловський – М. Ч.*) та о. Платонід Філяс (*чомусь з переліку випало прізвище єпископа Г. Хомишина – М. Ч.*). Першим конституційним законом, схваленим Українською Національною Радою, став «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії» підготовлений він о. П. Філясом та іншими василіянами. Будучи членом Української Народної (*правильно Національної – М. Ч.*) Ради о. П. Філяс опрацював проєкт конституції української держави»³⁰. Нарешті стає зрозумілим, що для «історика –?» І. Чави Українська Центральна Рада, Українська Національна Рада і вигадана ним якась Українська Народна Рада – це нібито одне і те ж. Отже, ніяким творцем Центральної Ради П. Філяс не був. Жаль, що така перекручена інформація вже досить довго поширюється в ЗМІ.

Таким чином, навіть стислий виклад розглянутих питань свідчить, що, незважаючи на майже сторічний період дослідження конституційного законодавства ЗУНР, багато аспектів цієї багатогранної проблеми ще й сьогодні залишаються малодослідженими та дискусійними і потребують більш ґрунтовного вивчення.

¹ *Нагаєвський І.* Історія Української Держави двадцятого століття / Ісидор Нагаєвський. – Рим, 1989. – С. 188.

² *Іванов В. М.* Історія держави і права України / В'ячеслав Іванов. – К.: Атіка, 2003. – С. 213.

³ Історія держави і права України. У 2-х частинах. Ч. 2. / За ред. акад. Академії правових наук України А. Й. Рогожина. – К.: «Ін Юре», 1996. – С. 88.

⁴ *Румянцев В. О.* Українська державність у 1917–1922 рр. (форми і проблеми розбудови) / В'ячеслав Румянцев. – Х.: Основа, 1996. – С. 133.

⁵ *Тищик Б. Й., Вівчаренко О. А.* Західноукраїнська Народна Республіка 1918–1923 рр. (До 75-річчя утворення і діяльності). Науково-історичне видання / Б. Тищик, О. Вівчаренко. – Коломия: Вид-во «Світ», 1993. – С. 26.

⁶ Довідник з історії України. – Т. 2. – К., 1995. – С. 82; Історія держави і права України. Підручник. – У 2-х т. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. – Т. 2. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – С. 118.

⁷ *Кобилецький М. М.* Утворення ЗУНР. Її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Л., 1998. – С. 44.

⁸ *Лісна І. С.* Становлення національної державності в Галичині (1918–1923 рр.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Л., 1998. – С. 73.

⁹ *Лозинський М.* Галичина в 1918–1920 рр. / М. Лозинський. – Відень, 1922. – С. 45–46.

¹⁰ Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали. Т. 1 / Упоряд.: Т. Гунчак, Р. Сольчаник. – Мюнхен: Сучасність, 1983. – С. 406–407.

- ¹¹ Конституційні акти України 1917–1920. Невідомі конституції України. – К.: Філософська і соціологічна думка, 1992. – С. 96.
- ¹² Українська революція. Хрестоматія / Упор.: Корновенко С., Морозов А., Реєнт О. – Вінниця: Фоліант, 2004. – С. 95; Томенко М. В. Історія Української Конституції / Микола Томенко. – К.: Освіта, 2009. – С. 167.
- ¹³ Заруба В. М. Історія держави і права України / Віктор Заруба. – К.: Істина, 2006. – С. 231; Трофанчук Г. І. Історія держави і права України / Григорій Трофанчук. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 251–252 та ін.
- ¹⁴ Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. – Т. 6 (VI). 90-ті роки XIX – 20-ті роки XX ст. – К.: Дніпро, 2001. – С. 375–376.
- ¹⁵ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. У 5-ти томах. – Т. 2. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. – С. 5–6.
- ¹⁶ Збірник законів, розпорядків та обіжників проголошених Державним Секретаріатом Зах. Укр. Нар. Республіки. – Станіславів, 1918. – С. 3–4.
- ¹⁷ Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність. 3-є вид. / Упорядники І. О. Кресіна, О. В. Батанов. Відпов. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученко. – К., 2011. – С. 54–55.
- ¹⁸ Збірник законів, розпорядків та обіжників проголошених Державним Секретаріатом Зах. Укр. Нар. Республіки. – Станіславів, 1918. – С. 3–4; Діло. – 1918. – 15 лист.
- ¹⁹ Долинський Д. Боротьба українського народу за волю і незалежність / Д. Долинський. – Вінніпег: Накладом «Руської книгарні», 1920. – С. 143–144.
- ²⁰ Трагедія Галицької України. Матеріали про польську інвазію, польські варварства і польську окупацію Східної Галичини за кроваві роки: 1918, 1919 і 1920 / Зладив і упорядк. Осип Мегас. – Вінніпег, 1920. – С. 19–21.
- ²¹ Великочий В. Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР / Володимир Великочий. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – С. 118.
- ²² Яневський Д. Б. Проект «Україна», або Крах Симона Петлюри / Данило Яневський. – Х.: Фоліо, 2010. – С. 158.
- ²³ Павлишин О. Філяс Платонід / Олег Павлишин // Довідник з історії України. – Т. 3. – К.: Генеза, 1999. – С. 506.
- ²⁴ Філяс Платонід Петро / <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
- ²⁵ 150-ліття від дня народження о. Платоніда Філяса пропонують відзначити на держрівні // zik.ua.– 2014. – 6 травня.
- ²⁶ Чава І., Щудло Р. Автором Конституції ЗУНР був дрогобичанин / Ігор Чава, Роман Щудло // Майдан . – 2014. – 18 травня. Режим доступу: <http://maydan.drohobych.net>
- ²⁷ Там само.
- ²⁸ Чава І. Один з найвидатніших василіан XX століття – о. Платонід Філяс / Ігор Чава // Майдан. – 2014. – 8 червня. Режим доступу: <http://maydan.drohobych.net>
- ²⁹ Чава І. Сьогодні 150 років від дня народження о. Платоніда Філяса / Ігор Чава // Місіонар. Український християнський часопис. – 2014. – 27 вересня. Режим доступу: <http://www.misionar.info/teksty/6139.html>
- ³⁰ Там само.

Резюме

Чубата М. В. Конституційне законодавство ЗУНР: до питання про автентичні та неавтентичні тексти «Тимчасового Основного закону» від 13 листопада 1918 року.

У статті з'ясовано сучасний стан та витоки проблеми широкого поширення у зарубіжній і вітчизняній науковій та навчальній юридичній літературі неавтентичних текстів «Тимчасового Основного закону» від 13 листопада 1918 року, охарактеризовано основні положення його п'ятого артикулу, присвяченого державній символіці ЗУНР, проаналізовано історичні, історико-правові дослідження та інтернет-ресурси, в яких висвітлюється проблема авторства «Тимчасового Основного закону» ЗУНР.

Ключові слова: конституційне законодавство, ЗУНР, історики права, «Тимчасовий Основний закон», автентичний текст, авторство.

Резюме

Чубата М. В. Конституционное законодательство ЗУНР: к вопросу об аутентичных и неаутентичных текстах «Временного Основного закона» от 13 ноября 1918 года.

В статье выяснено современное состояние и истоки проблемы широкого распространения в зарубежной и отечественной научной и учебной юридической литературе неаутентичных текстов «Временного Основного закона» от 13 ноября 1918 года, охарактеризовано основные положения его пятого артикула, посвященного государственной символике ЗУНР, проанализировано исторические, историко-правовые исследования и интернет-ресурсы, в которых освещается проблема авторства «Временного Основного закона» ЗУНР.

Ключевые слова: конституционное законодательство, ЗУНР, историки права, «Временный Основной закон», аутентичный текст, авторство.

Summary

Chubata M. Constitutional Legislation of WUPR: the Question of Authentic and Inauthentic Texts of the «Temporary Basic Law», November 13, 1918.

The article clarified the origin and modern state of the problem of the wide dissemination of inauthentic text of «Temporary Basic Law», November 13, 1918 in foreign and domestic scientific and educational legal literature, main provisions of the fifth article, devoted to the state symbols of WUPR are described, historical and legal studies and online resources which highlights the problem of authorship of the «Temporary Basic Law» of WUPR are analyzed.

Key words: Constitutional legislation, WUPR, historians of law, «Temporary Basic Law», authentic text authorship.

Отримано 5.10.2014